ACADEMIA ROMÂNĂ
MEMORIILE SECŢIUNII ISTORICE
SERIA III TOMUL IX MEM. 1

CRONICILE TURCEŞTI CA IZVOR PENTRU ISTORIA ROMÂNILOR

DE

N. IORGA
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

CVLTVRA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI
1928

CRONICELE TURCEŞTI CA IZVOR PENTRU ISTORIA ROMÂNILOR

DE

N. IORGA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Şedinţa dela 15 Iunie 1928

Intrebuinţarea cronicilor turceşti, adecă ale Imperiului otoman pentru «istoria Românilor» se face de multă vreme.

Fără a mai insista asupra largii cunoştinţi pe care o avea în acest domeniu un Dimitrie Cantemir şi asupra informaţiei destul de convenabile de care dă dovadă un Ienăchiţă Văcărescu, cari şi unul şi altul recurg la izvoare scrise, Bălcescu n'a neglijat să caute şi în paginile unui Naima, care e totuşi destul de târziu, ştiri relative la epopeia lui Mihai Viteazul.

Dar la aceasta şi poate la răsfoirea altui povestitor târziu, Seadeddin, presintat, în traducere italiană, de Ragusanul Bratutti, s'a redus scoaterea din paginile cronişţilor otomani a materialului privitor la istoria Românilor.

Incă de acum peste treizeci de ani, când nu puteam să cutez a gândi la scrierea unei Istorii a Imperiului Otoman, am dat în *Acte şi fragmente*, I, pagini întregi din versiunea francesă, păstrată la Biblioteca Naţională din Paris, a aceluiaşi Naima. In Memoriile Academiei noastre, XX, a apărut forma italiană a cronicei lui Hasan Vegihì, care înfăţişează evenimentele dela jumătatea secolului al XVII-lea.

Pe atunci mai numai Ungurii, a căror istorie e, de la un timp, în mare măsură, parte integrantă din a Statului Sultanilor, întreprindeau opera

grea a unei traduceri nouă. Astfel, pe când noi eram siliți să recurgem la de altfel buna traducere latină a cronicarilor din secolele al XIV-lea —XVI-lea de către Löwenclau (Leunclavius), în ale lui *Annales* și *Historiae*, Thúry publică, pentru Academia din Budapesta, două volume de *Török történetirók*.

Din partea Germanilor, numai Nöldeke căutase a da, în *Zeitschrift der morgenländischen Gesellschaft*, o îngrijită versiune din Neșri, bun și pentru mai vechea istorie a noastră (epoca întăiului, «bătrânului» Mircea). Societatea istorică turcească a publicat, ce-i drept, unele volume de izvoare, dar fără traduceri și note.

Așà a fost până la războiu. Studiile despre Turci nu erau în favoare. A mea *Geschichte des osmanischen Reiches*, în cinci volume, n'a zguduit această indiferență.

O școală de orientaliști austriaci a pornit însă pe calea noilor cercetări. La Viena a apărut o revistă, care studia însă trecutul turcesc mai mult din punctul de vedere filologic, nu fără ca prin analisele colaboratorilor ei să ajungem la o mai bună înțelegere a legăturilor dintre povestiri mai vechi, până atunci, deși catalogate de Hammer în adausele lui la *Istoria Imperiului otoman*, dar aduse înainte fără comentarii critice [1]).

In Germania, aproape concomitent se începu însă cu publicarea în traducere a unor izvoare până atunci abia atinse [2]), și mai mult de singurul Hammer. Vom cita, întrebuința și excerpa îndată pe unele din ele, folositoare pentru istoria Românilor. Când acest curent se întări, d. Max Babinger, un om de pregătire desăvârșită și de mare muncă, izbuti, prin silinți care nu se pot lăuda îndeajuns, să alcătuiască o mare biblio-

[1]) V. și Friedrich Kraelitz, *Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts*, în Memoriile Academiei din Viena, 1917. Cf. *Revista istorică*, X, p. 105 și W. Behrnauer, *Quellen für die serbische Geschichte aus türkischen Urkunden*, Viena 1857.

[2]) V. și J. H. Kramers, *Over de geschiedschrijving by de osmaansche Turken*, Leida 1922. Ar fi de văzut și M. Norberg, *Turkiska rikets Annalen*, Christianstad-Hermösand, 1822. Cf. *Quellenwerke des islamischen Schrifttums*, Hanovra 1925, 2 vol.

grafie, de o uimitoare erudiție, a celor nu mai puțin de *cinci sute* de povestiri, manuscripte și inedite, traduse sau păstrate numai în original, ale istoriei Osmanlâilor [1]).

I.

Intâiu, în publicația d-lui Friedrich Giese, *Die altosmanischen anonymen Chroniken*, editată în «Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes», XVII [2]), Breslau-Lipsca, 1922—1925 (I, textul; II, traducerea), scriitorul anonim, care declară că și-a cules fiecare știre dintr'o «operă istorică», amestecând rostul dinastiei cu al Constantinopolei, dă, ici și colo, știri și despre istoria noastră.

Se notează expediția lui Firùz-beg la Vidin [3]). El «atacă Țara-Românească, străbate și face multă pradă». Nicopolul și Silistra se ieau după 1396.

Se afirmă că lui Baiezid I-iu, la Angora, i-au venit ajutoare și de la Tatari, cari din Deșt-Chipciacul lor au venit peste Cara-bogdan. *Mai important e ceia ce se afirmă* că «*oastea munteană venise și ea*»[4]). Tot așa de cel mai mare folos e știrea uimitoare că pe Baiezid toți l-au părăsit pe furiș pentru a merge fiecare la prințul său, care era în oastea lui Timur: Tatarii trec la beiul de Erzingian, Tahredin, cei din Chermian la fiul prințului de acolo, cei din Menteșè și Sarucan la alt fiu de prinț. Până și ai lui Baiezid însuși, vechea lui oaste, «supărată», se împrăștie. «*Nu mai rămăsese decât oastea munteană, care era alcătuită din Necredincioși. Aceia — s'a luptat*» [5]). Și se urmează mai departe așa:

[1]) *Die Geschichtsschreiber der Osmanen*, Lipsca 1927. V. larga dare de samă în *Revista istorică* pe 1928. Cf. *Byzantinische Zeitschrift* pe 1928.

[2]) P. 38.

[3]) Firuz-beg, der die Walachei angriff, durchstreifte und sehr viel Beute machte; p. 39.

[4]) Sie waren aus Descht über Karabogdan (Moldau) gekommen. Auch das walachische Heer war gekommen; p. 53.

[5]) Es war nur noch das walachische Heer, das aus Ungläubigen bestand. Das kämpfte.

«Când Timur-Han văzu oastea Necredincioșilor, el se gândi că sunt derviși și spuse: «Ah, cât de viteaz se bat acești ișici». Dar cei ce erau lângă dânsul i-au spus: «Hane, aceștia nu sunt ișici, ci Necredincioși». Apoi văzu Valahul că nu folosește la nimic lupta și că ei sunt singuri. De aceia-și luă oastea și fugi [1])». Urmă retragerea fiului Soliman; un altul, Mustafà, o făcuse mai de 'nainte. Și Mehmed Sultanul cu oastea Europei plecă, în tovărășia begului de Amasia, către cetatea acestuia. «Și a rămas Ildirim Hanul singur cu trupele Porții sale.»

Mărturia e cu atât mai acceptabilă, cu cât se cunoșteà participarea la luptă a Sârbilor, cu Ștefan Lazarevici în frunte [2]).

Se arată apoi lupta lui Soliman bețivul cu Isfendiar de Sinope pentru a căpăta pe fratele Musa, fugit de la Caraman. Petrecerile rețin pe Sultan la Isnic (Niceia). Atunci «toți s'au supărat pe dânsul pentru aceasta». Și Isfendiar, după cererea lui Alì-Pașa, trimese pe Musa-Celebì din Sinope pe o corabie în Muntenia. Atunci era acolo Domn Mircea, un Necredincios, *mare erou necredincios*. Mircea luă pe Musa la sine și-l aduse în Rumelia, unii zic: *la Silistra. De acolo* plecă Musa. Toți tuiungiii *(tuwiğa)* [3]) și tot așa posesorii de timaruri se adunaseră și merseră la Adrianopol» [4]) Urmează povestirea măsurilor luate de Soliman, care, cu toate îngrijorările, nu-și părăsește patima băuturii.

---

[1]) Als Timur Chan das Heer der Ungläubigen sah, dachte er, es seien Derwische und sagte: «Hei, wie wacker kämpfen diese Yšyks». Die bei ihm standen, sagten: «Chan, das sind keine Yšyks, sondern Ungläubige». Dann sah der Walache, dass der Kampf nichts nütze und dass sie allein seien. Deswegen nahm er sein Heer und floh.

[2]) V. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades*, I, p. 69 și nota 3

[3]) Traducătorul spune că nu poate lămuri acest termin. El înseamnă cârmuitori locali purtători de tuiuri, de cozi de cal reprezintând cea mai înaltă demnitate în administrație.

[4]) Dann setzte der Isfendijar, auf Veranlassung Ali-Paschas, Musa Tschelebi von Sinope aus auf ein Schiff und schickte ihn nach der Walachei. Damals war dort Mirtscha, ein ungläubiger Fürst, ein grosser ungläubiger Held. Mirtscha nahm den Musa bei sich auf und brachte ihn nach Rumili, einige sagen: nach Silistria. Von da brach Musa auf. Alle Tuwiğa kamen zu ihm, ebenso die Timarbesitzer. Sie sammelten sich und zogen nach Adrianopel; p. 65.

Lauda lui Mircea nu e un fenomen obişnuit faţă de stăpânitorii creştini. Se întăreşte prin ştirea dată de Anonim şi partea absolut hotărîtoare pe care Domnul Ţerii-Româneşti o avù în aşezarea lui Musa pe tronul lui Baiezid. Plecarea tânărului Sultan din Silistra arată că Mircea stăpânià acolo.

Când Musa cade după trei ani şi jumătate, credincioşii nobilului cavaler otoman se împrăştie: Mehmed Mihalogli, care va lăsa la Dunăre dinastia lui, e închis la Tocat, în Asia Mică, altul, cu familia, e expediat la Niceia cu o mie de aspri pe lună. «Aga Azapilor fuge în Ţara-Românească» [1]: lămurire interesantă şi cu totul nouă.

Expediţia de răsbunare a lui Mohammed I-iu e presintată pe larg, de şi fără prea multe fapte nouă (se vede însă greutetea campaniei prin aceia că se aduc şi trupe din Caramania şi Sinope, şi se fixează data când Ţara-Românească începu a plăti tributul).

«După aceia (înfrângerea Caramanului) s'a întors Sultanul Mehemed la Brusa, de acolo la Adrianopol. Şi de acolo plecă el către Ţara-Românească. Caraman-oglu şi Isfandiar-oglu, Casim-beg, trebuiră să deie contingentul lor. Sultanul Mehmed se oprì la ţermul Dunării, împresură cetatea Giurgiului şi trimese achingìi în Ţara-Românească. Ei culeseră pradă mare. Apoi Domnii Ţerii-Româneşti» — o alusie la asociarea lui Mihail? — «încheiară pace, plătiră haraciul şi trimeseră copii la Inalta Poartă. Pe urmă Sultanul Mehmed merse în triumf la Brusa, apoi plecă spre Samsùn şi-l luă [2].»

---

[1]) Sultan Musa regierte drei und ein halbes Jahr und starb dann. Man ergriff den Michal Oghlu Begh und schickte ihn nach Bedervi-Tschardak in Tokat und setzte ihn dort gefangen. Auch den Sohn des Richters von Simavara *(sic)* ergriff man und schickte ihn, mit Sohn und Tochter, nach Iznik und setzte ihm als Gehalt 1000 Aktsche im Monat aus. Der Azab-beg entwich nach der Walachei; p. 71.

[2]) Danach kehrte Sultan Mehmed nach Brussa zurück, von dort nach Adrianopel, und von dort brach er nach der Walachei auf. Der Karaman Oghlu und der Isfendijar Oghlu Kasim-beg mussten Truppen stellen. Sultan Mehmed rastete am Ufer der Donau, schloss die Feste Giurgewo ein und schickte Akindchis in die Walachei. Sie machten grosse Beute. Danach schlossen die walachischen Fürsten Frieden,

Un întăiu atac peste Dunăre al lui Vlad Dracul ni e relevat, fixându-se şi data, de Anonim:

«Pe când Sultanul Murad stătea în Adrianopol, Domnul românesc Dracul trecuse Dunărea şi făcuse mult rău în Rumelia. Sultanul Murad plecă împotriva lui, făcu pradă mare, se întoarse la Adrianopol şi rămase acolo. Aceasta a fost în anul 826[1])».

Campaniile lui Mezed-beg şi lui Şehabedin [2]) sunt presintate astfel: «In anul 844, Sultanul Murad rămase în Adrianopol şi trimese pe Mezid-beg într'o expediţie de pradă. Acesta trecu prin Ţara-Românească în Ungaria, dar n'avu noroc. Mezid-beg fu bătut şi ucis. După ce Musulmanii aflară această nenorocire, Sultanul Murad rămase iarăşi în anul 845 la Sofia. Beglerbegul Şehabeddin-Paşa porni cu oastea Rumeliei, cu achingiii şi Ienicerii prin Ţara-Românească spre Ungaria. Achingiii şi oştile au fost împrăştiaţi şi beglerbegul eunucul s'a retras. Blăstămatul de Iancu (Hunyadi) i-a atacat pe neprevestite. Cum găsise pe Mezid-beg fără pază, tot aşa şi pe dânşii i-a bătut pe neprevestite [3]).»

«Lunga campanie» a lui «Iancu» şi biruinţa lui de la «Izladi» se expune pe larg, cu ştiri absolut nouă şi de prima ordine. Se pomeneşte gluma unui bufon al Caramanului că, dacă stăpânul său mai atacă pe Osmani

bezahlten den Haradsch und schickten ihre Knaben an die Hohe Pforte (greşit se adauge, în parentese, «als Geiseln»). Dann zog Sultan Mehmed im Triumph nach Brusa, dann zog er nach Samsun und nahm es ein; p. 72.

[1]) Während Sultan Murad in Adrianopel verweilte, hatte der Walachenfürst Drakul die Donau überschritten und in Rumelien viel Unheil angerichtet. Sultan Murad zog gegen ihn, machte grosse Beute, kehrte wieder nach Adrianopel zurück und blieb dort. Das geschah im Jahre 826; p. 86.

[2]) V. *Studii şi doc.*, III, p. 14 şi urm.

[3]) Im Jahre 844 wieder blieb Sultan Murad in Adrianopel und schickte den Mezid Beg zu einem Streifzuge aus. Er zog durch die Walachei nach Ungarn, hatte aber Unglück. Mezid Beg wurde geschlagen und getötet. Nachdem die Muslimen dies Unglück erfahren hatten, verblieb Sultan Murad wieder im Jahre 845 in Sofia. Der Begler Beg Schihabeddin Pascha zog mit dem rumelischen Heere, den Akindschi und den Janitscharen durch die Walachei nach Ungarn. Die Akindschi und die Heere (wohl Janitscharen) wurden zerstreut und der Begler Beg der Verschnittene

odată cu Hunyadi, ««d-ta de partea aceasta şi fratele d-tale Iancu de alta poate veţi nimici Osmănimea» [1]).

La retragerea temporară a lui Murad se pomeneşte liga între «Saşi, Nemţi, Cehi, Latini, Bosnieci şi Apuli şi Valahul, Frâncul şi Caramanul». Inainte de întoarcerea bătrânului Sultan, care striga atât: «Begul vostru e acolo; mergeţi şi luptaţi», se pomeneşte, în 1444, că begul de Nicopol, Mehemed, fiul lui Firuz, «a urmărit cu trupele din Nicopol şi cu achingiii presenţi pe Necredincioşi, i-a bătut şi a nimicit pe unii Necredincioşi, aducând câţiva în zale, cu platoşe şi armuri» [2]). Murad vine la Ienihisar lângă Galipole pe un vas «frânc» (genoves). Primeşte pe prinşii lui Firùz şi se bucură: semn bun! Toată oastea e chemată supt steag: «Ieniceri, trupe rumeliote şi anatolice, achingìi, azapi, serahori» *(sic)*. La Varna, în «luptă grea», cu proiectilele «ca o ploaie de moarte», blăstămatul Iancu de o parte şi «Cara-Mihal» — Mihail Szilágyi, cumnatul lui —, «de alta, făcură un atac asupra Sultanului Murad şi-l bătură, îi măturară ambele aripi şi se luptară cu oastea Anatoliei», ucizând pe beglerbegul Carageà «ginerele» şi puindu-i trupele pe fugă. Aşa face şi oastea Rumeliei şi achingiii, fără a se fi luptat. «Nimeni nu rămase, toţi fugiră fără să se uite înapoi.» Rugăciunea moşneagului, expusă mişcător, cu urmările ei, scapă singură situaţia. Nebun se aruncă regele tânăr al Ungariei şi cade de pe cal; Ienicerul Cogia-Hizir îi taie capul, care e purtat pe suliţă în strigăte de victorie. Hunyadi cearcă a oprì pe ai săi, îngroziţi: «Pentru credinţă am venit aici, nu pentru regele». Câteva atacuri se încearcă. Dar catastrofa nu poate întârzia.

(Schihab eddin Pascha) zog sich zurück. Der verfluchte Janko griff sie unvermutet an. Wie er den Mezid Beg unaufmerksam gefunden hatte, schlug er auch sie unvermutet p. 89.

[1]) Mein Sultan, dann könnt Ihr auf diese Seite und euer Bruder Janko auf der Andern das Muslimertum vielleicht ausrotten; p. 86.

[2]) Der Beg des Sandschaks Nikeboli, Mehmed Beg, der Sohn des Firuz Beg, verfolgte mit den Truppen in Nikeboli und den anwesenden Akindschi die Ungläubigen, schlug und vernichtete einige Ungläubige und brachte gepanzerte, mit Kürassen und Rüstungen versehene Ungläubige an; pp. 91-2.

Se pradă lagărul creştin de soldaţi cari strigă Sultanului «Cu noroc biruinţa!»[1]).

[1]) Sie waren hartnäckig und, da ihm nichts übrig blieb, brachten sie ihn so weit, dass er den Ort verliess und nach Gallipoli kam. Der verfluchte Franke hatte viele Schiffe geschickt und hielt das Meer besetzt. Schliesslich setzte Sultan Murad in der Gegend von Galata, Jenihisar gegenüber, auf einem fränkischen Schiffe über und kam nach Rumelien. Das anatolische Heer setzte auch über. Während es in Adrianopel stand, schickte Mehmed Beg, der Sohn des Firuz Beg, die gepanzerten Ungläubigen. Der Sultan sagte: «Dieser sein Sieg kommt als gutes Verzeichen Unsere Sache hat das Recht für sich». Indem er Gott sehr dankte, machte er unter Gottes Beistand sich bereit mit der Absicht einen Glaubenskrieg zu führen, brach von Adrianopel auf und führte so viele Janischaren, rumelische und anatolische Truppen, Akindschi, Azaben, Serachor heraus und von allen Seiten sammelten sich die Muslime, indem ein allgemeines Aufgebot gemacht wurde. Sultan Murad marschierte auch gegen den verfluchten Ungarn und traf mit ihm bei Warna zusammen. Es war ein schwerer Kampf. Sie beschossen sich gegenseitig mit Kanonen, Gewehren und Armbrüsten wie mit einem Todesregen. Der verfluchte König stand in der Mitte, der verfluchte Janko machte von der einen Seite und Kara Michal von der anderen einen Angriff auf Sultan Murad und besiegten ihn, fegten seine beiden Flügel fort und kämpften mit dem anatolischen Heere. Es war ein sehr schwerer Kampf. Der Begler Beg von Anatolien, Güvegü (Eidam) Karadscha, wurde getötet. Als das die Anatolen sahen, liefen sie auseinander. Als die rumelischen Truppen und die Akindschi sahen dass die Anatolier auseinandergelaufen seien, flohen sie, noch bevor die Ungläubigen sie angegriffen hatten. Keiner blieb mehr, sie liefen weg, ohne sich umzusehen. Sultan Murad sah dies, blickte zum Himmel empor und betete zu Gott: «O Gott, gib der Religion des Islam Kraft und schenke dem Islam aus Achtung vor dem Lichte Muhammeds den Sieg, des Lichtes Muhammeds wegen». So betete und flehte er. Bevor noch der Pfeil des Gebets das Ziel der Erhörung erreicht hatte, erhörte Gott sein Gebet. Durch den Segen der Wundertaten Muhammeds, durch die Furbitte heiliger Männer und durch den Segen des Glaubens der Gotteskämpfer gab Gott der Höchste ihm den Sieg. Er liess in das Herz des verfluchten Königs allerlei Einflüsterungen kommen, dass er auf sich selbst stolz wurde und Sultan Murad angriff. Infolge seines Hochmutes hielt er sich für einen glänzenden Helden, dachte: «Ich werde allein dies Heer vernichten» und warf sich auf die Leute Sultan Murads. Durch Gottes Güte stürzte das Pferd des Königs und er selbst fiel kopfüber auf das Gesicht. Es waren gerade zwei Janitscharen da. Der (eine ?) dort anwesende hiess Kodscha Hizir, ein sehr tapferer Mann. Der

Se va reveni mai târziu la Hunyadi devenit acum «rege» [1]. Supt el luptă, în campania de răsbunare, «Unguri, Saşi, Cehi, Nemţi şi Latini, şi oastea românească». Se laudă marea pregătire nouă a Turcilor supt

---

schnitt schnell dem Könige den Kopf ab und brachte ihn zu Sultan Murad. Als Sultan Murad ihn sah, dankte er Gott sehr, liess seinen Kopf auf eine Lanze stecken und hochhalten. Nach allen vier Richtungen riefen Ausrufer: «Man hat dem Könige den Kopf abgeschlagen und auf eine Lanze gesteckt». Das ganze zersprengte Heer sammelte sich wieder um Sultan Murad. Als die Ungläubigen dies sahen, brachten sie dem verfluchten Janko die Kunde. Er erkannte die Lage. Sein Heer fing an sich zu zerstreuen. Er hinderte sie aber daran. Es wird folgendes berichtet: Als der verfluchte Janko sah dass das Heer sich zu zerstreuen anfing, sagte er zu den Ungläubigen: «Wir sind unseres Glaubens wegen hierher gekommen, nicht wegen des Königs» und brachte das Heer wieder in Ordnung. Dann wandte er sich und machte ein paar Angriffe. Er sah dass die Muslimen sich wieder sammelten, da trachtete er danach sich in Sicherheit zu bringen und zu entfliehen. Als das Heer der Ungläubigen geschlagen war, dachten sie zu fliehen. Als das islamische Heer das sah, machten sie sich daran die Ungläubigen von allen Seiten zu verfolgen. Das islamische Heer hatte die Ungläubigen besiegt und fing an sie zu töten. Was sich vorher von den Truppen zerstreut hatte, kam wieder. Danach fielen die Janitscharen, Azaben und das übrige anwesende Heer über den Wagenpark der Ungläubigen her. Es war ein sehr heftiger Kampf. Schliesslich plünderten sie auch die Wagen und machten reiche Beute und gratulierten Sultan Murad mit den Worten: «Möge dein Fest glücklich sein». Danach blieben sie drei Tage auf dem Schlachtfelde; am vierten Tage zogen sie mit Gut und Beute ab nach Adrianopel. Im Jahre 848 verzichtete Sultan Murad nach einigen Tagen auf die Herrschaft und setzte Sultan Mehmed auf den Thron und machte ihm völlig unabhängig. Er selber ging wieder nach Manissa und blieb dort.

[1]) Während die Muslime immer mächtiger in diesem Lande (Albanien) wurden, kam zu Sultan Murad die Kunde dass der verfluchte Janko sich in Ungarn zum Könige gemacht habe und angreife und dass die Ungarn, Sachsen, Tschechen, Deutschen und Lateiner und das walachische Heer sich geeinigt und ein unendliches Heer zusammengebracht hätten und über Belgrad und Kubin heranrückten. Als Sultan Murad diese Nachricht hörte, zog er aus Albanien nach Sofia und blieb dort. Er schickte Schreiben in die Welt, sammelte in Anatolien und Rumelien Truppen. Er hob zehntausend Azaben und den Bestand der Janitscharen und ausserdem aus allen Ländern Serachors und auch andere Leute mit den Worten aus: es ist ein grosser Krieg und ein allgemeines Aufgebot. So sammelten sich grosse Truppen und

tânărul Sultan nou Mohammed. «Oastea românească, din partea ei, aveà de gând să meargă spre Nicopole și voia să prade acest ținut. Atunci begii de graniță Mehmed-beg, fiul lui Firùz-beg, și Hasan-beg urmăriră oastea munteană, o urmăriră cu câteva mii de achingìi și o nimiciră». Intâiu a fost această campanie; apoi i s'a adus Sultanului Murad vesela solie. «Plin de bucurie merge el deci la Cosovo. Se descrie lupta de «o zi și o noapte». «Iancu» izbutește a bate ambele aripi turcești. Padișahul rămase singur și Ienicerii și Azapii împlântaseră înaintea lor

---

kamen zu Sultan Murad. Kanonen, Gewrhee, Wurfmaschinen, Schilde und was es sonst an Kriegsgerät gibt und Heeresausrüstung stellte er bereit und zog mit Sultan Mehmed zusammen aus. Das walachische Heer seinerseits beabsichtigte gegen Nikoboli zu ziehen und wollte diese Gegend verwüsten. Da verfolgten die Grenzbege Mehmed Beg, Sohn des Firuz Beg, und Hasan Beg das walachische Heer, drängten mit einigen tausend Akindschi nach und vernichteten es. Zuerst war dieser Kriegszug, danach wurde Sultan Murad die frohe Botschaft gebracht. In der Freude hierüber rückte er mit einem Heere, das aus Fussvolk und Berittenen, fünfzig bis sechszigtausend Janischaren bestand, den Ungläubigen nach und traf sie bei Kossova. Es kam zur Schlacht mit dem verfluchten ungläubigen Janko und sie kämpften miteinander. Aber eine Nacht und einen Tag standen sie gegenüber und schossen mit Kanonen, Gewehren und Wurfmaschinen auf einander, ein Todesregen ergoss sich über die beiden Heere und es war ein heftiger Kampf. Das erste Mal griff der verfluchte Janko von beiden Seiten an und fegte die beiden Flügel des Padischahs, das anatolische und rumelische Heer weg, schlug den rechten und linken Flügel. Dar Padischah blieb allein und die Janitscharen und Azaben hatten vor sich die Schilde aufgepflanzt. Man schoss Kanonen und Gewehre auf einander ab. Es war ein solcher Kampf, der sich nicht beschreiben lässt. Aber Sultan Murad hielt derartig fest stand, dass das Heer der Ungläubigen, wie grosse Mühe es sich auch gab, den Sultan Murad nicht von der Stelle bringen konnte. Danach sah das muslimische Heer dass die Ungläubigen in dunkelblauen Eisen starrten und die Muslimen in Verwirrung brachten. Sie sahen dass die Ungläubigen sie schlugen; gegen das Eisen konnte sie sich nicht halten. Da teilten sie sich in zwei Teile vor den Ungläubigen, machten ihnen Platz und trennten sich in zwei Parteien. Sobald der Ungläubige durchgegangen war, fielen sie ihm in den Rücken und zogen das Schwert. Als die Ungläubigen diesen Mut der Muslimen sahen, drängten die hinteren auf die vorderen. Die Pferde der Ungläubigen waren ohne Rüstung, einige von ihnen töteten sie, andere zogen sie aus (?) und töteten sie. Sie begannen die

scuturile. Tunurile bat. Dar Murad rămâne neclintit. «Albastrul fier» al platoşelor sperie totuşi pe Turci. Dar ei află mijlocul de a birui, dându-se în lături la trecerea greoilor ostaşi, pentru a se închide apoi în urma

---

Ungläubigen einen nach dem andern unter die Hufe ihrer Pferde zu nehmen. Da hatten nun die Ungläubigen nicht mehr die Möglichkeit sich zurückzuziehen und dachten an Flucht. Als das Heer der Muslimer dies sah, sammelten sich die flüchtigen Muslime wieder und stürzten auf die Ungläubigen. Sie kämpften bis zum Abend. Von den Ungläubigen wurden viele getötet, einige retteten sich zum Wagenpark, andere entflohen in die Weite. Die Muslime verfolgten sie. Die Pferde der Ungläubigen waren zurückgeblieben, in ihrer Verlegenheit mussten sie zu Fuss gehen. In dieser Gegend war ein grosses Dorf. Die zu Fuss flüchtenden Ungläubigen stürzten sich in die Häuser dieses Dorfes und verbarrikadierten die Türen. Die Muslime steckten dieses Dorf in Brand. In jener Nacht war die ganze Ebene hell wie am Tage. Danach nahmen die Glaubenskämpfer den Wagenpark in die Mitte und schossen vom Abend bis zum Morgen andauernd mit Kanonen. Schliesslich sah der verfluchte Janko dass die Lage aussichtslos sei. Da wandte er eine List den Ungläubigen gegenüber an. Er sagte: «Bleibt ihr hier, ich werde den Türken von hinten überfallen. Wollen ihn dann vernichten, ihr von vorn, ich von hinten». Er nahm seine Leute und entfloh. Danach kämpften die Ungläubigen, welche in dem Wagenpark waren, bis zum Morgen. Am Morgen sahen sie dass der verfluchte Janko weder drinnen noch draussen war, und dass die Muslime die Wagen umzingelt hatten. Da wurden die Ungläubigen bestürzt und wollten fliehen. Die Ungläubigen waren geschlegen. An jenem Tage hatten die Muslime die Ungläubigen besiegt. Die Ungläubigen liefen auseinander, die Muslime fingen an sie zu verfolgen. Sie nahmen ihre Wagen und liessen die darin Befindlichen über die Klinge springen. Einige nahmen sie gefangen. Einige Bane führten sie zu Sultan Murad. Einem der im Triumpfe geführten Bane, Namens Kara Michal, gaben sie später die Freiheit. Die Bege kamen und gratulierten Sultan Murad mit den Worten: «Dein Fest möge glücklich sein», küssten seine Hand und verblieben drei Tage auf dem Schlachtfelde. Am Freitag hatten sie nach dem Mittag den Kampf begonnen, auch die Nacht hatten sie gekämpft, am folgenden Tage früh waren die Ungläubigen geschlagen und geflohen, einige waren gefangen, einige entkamen, einige wurden erschlagen. Danach ging Sultan Murad über das Schlachtfeld und schaute sich die Niederlage der Ungläubigen an. In der Ebene lagen viele wie die Bündel über einander erschlagen. Es war da ein alter weissbärtiger Mann, Namens Azab Beg; zu dem sagte Sultan Murad: «Sieh, Azab Beg, unter den erschlagenen Ungläubigen ist kein Weissbart». Da sagte er: «Mein Sultan, deswegen ist ihnen auch dies Un-

lor şi «a trage sabia». Caii, fără platoşe, se sperie şi-şi calcă în copite călăreţii. Abia se pot ascunde unii în tabăra de modă husită. Mulţi fug pe jos. Ascunşi într'un sat, sunt arşi în el. «In noaptea aceia a fost tot şesul luminat ca ziua.» Tabăra e bătută toată noaptea de artileria turcească. Hunyadi protestează că merge să iea pe duşmani pe la spate, şi fuge cu ai lui. Până 'n ziuă resistă cei asediaţi. Apoi cată a fugi şi ei, dar Turcii îi trec prin sabie pe cei mai mulţi. «Pe unii Bani i-au dus la Sultanul Murad», între alţii Szilágyi, care e liberat. Trei zile stă în câmp oastea biruitoare, felicitând pe Sultan. Când Murad cercetează morţii, el zice bătrânului Azap-beg: «Vezi, Azap-beg, între Necredincioşii, morţi nu e nicio barbă albă». Şi acela răspunse: «Sultane al mieu; de aceia au şi păţit nenorocirea. De ar fi fost între ei oameni bătrâni, încercaţi, nu li s'ar fi întâmplat aşa.»

Nu se explică reţinerea lui Hunyadi de Brancovici la Semendria prin reclamarea lui de către Sultan. Acesta despreţuieşte o asemenea răsbunare. Ce-i e lui «un astfel de fleac de ţeran» (*ein ungläubiger Bauern-*

---

glück passiert. Wenn unter ihnen alte, erfahrene Leute gewesen wären, wäre ihnen dies nicht passiert». Das geschah im Jahre 852. Wir kommen nunmehr auf die Geschichte des verfluchten Janko. In der Nacht sah er, dass die Lage ungünstig war. Sofort nahm er einige von seinen Anhängern mit sich und entfloh. Während er unterwegs war, schickte der serbische Despot einen Boten hinter ihm her ab, der ihn nach Semendria brachte. Er nahm ihn als Gast auf. Er (Janko) blieb einige Tage dort. Hiernach erfuhren das die Bege und sagten zu Sultan Murad: «Der verfluchte Janko ist nach Semendria gekommen und verweilt bei dem «Despoten». Fordere ihn vom «Despoten» und nimm ihn gefangen. Da sagte Sultan Murad: «Warum? Bin ich denn schwächer als solch ein ungläubiger Bauernlümmel, dass ich um einen besiegten Ungläubigen bitten sollte und ihn, wenn ich ihn bekomme, töten sollte? Gäbe es doch nur noch ein paar solcher Ungläubigen! Möchten sie mir entgegen treten und mit mir kämpfen, damit meine Glaubenskämpfer ordentlich Beute machten»!. Als Janko wieder in sein Land zurückkam, sagte er zum Serben: «Du hast mich mit List geführt. Wenn der Türke mich von dir gefordert hätte, hättest du mich herausgegeben». So war er ihm feindlich gesinnt, war sehr über den Serben angeregt und hatte viele Kämpfe. Der Serbe hatte tatsächlich nicht die Absicht ihn dem Türken auszuliefern, sondern wollte ihn nur beherbergen.

lümmel)! In zădar e bănuit despotul că ar fi fost gata a-l da. «De fapt Sârbul n'avea de gând a-l da Turcilor, ci voià numai să-l adăpostească.»

Şi acum punerea în Scaun a lui Vlad Ţepeş, de Turci: «In anul următor, porni Sultanul Murad şi puse să asedieze cetatea Giurgiului. Apoi trimise o expediţie de pradă în Ţara-Românească şi puse pe Ţepeş (Cazâclî), fiul Dracului, ca beg al Ţerii-Româneşti, îi dădu steag şi caftan şi tot felul de presenturi şi-l trimese îndată cu achiugìi ca să-l aşeze în locul tatălui. Apoi se întoarse iarăşi în Adrianopol şi rămase acolo» [1]).

Deci, împotriva părerii, de altfel aşa de bine documentate, a lui Ioan Bogdan, tot Turcii sunt aceia cari puseră în Domnie pe Vlad.

Campania lui Mohammed al II-lea contra lui Vlad e expusă foarte pe scurt, cu atacul de noapte în care «nu putu să capete biruinţa. Oastea lui fu distrusă, el rămase singur, îşi părăsì ţara şi oamenii şi fugi în Ungaria. La urmă regele Ungariei *(sic)* ucise pe Ţepeş. Sultanul Mehmed puse pe fratele lui Ţepeş Domn în Ţara-Românească» [2]).

---

[1]) Danach zog Sultan Murad nach Adrianopel und blieb dort und machte in diesem Jahre keinen Feldzug. Im kommenden Jahre zog er aus und liess die Festung Giurgewo einschliessen, dann schickte er einen Streifzug in die Walachei aus und setzte den Kazykly, den Sohn des Drakul, zum Beg der Walachei ein, gab ihm Fahne und Ehrenkleid und allerlei Geschenke und schickte ihn gleichzeitig mit den Akindschi, die ihn anstelle seines Vaters einsetzen. Dann kehrte er wieder nach Adrianopel zurück und blieb dort.

[2]) Im Jahre 865 unternahm er wieder einen Feldzug in die Walachei und überschritt die Donau. Der Kazykly, der Sohn des Drakul, stellte sich ihm nicht, machte in der Nacht einen Überfall, konnte aber nicht den Sieg erlangen und entfloh. Sein Heer kam um, er selbst blieb allein, verliess Land und Leute und ging nach Ungarn. Schliesslich tötete der König von Ungarn den Kazykly. Sultan Mehmed setzte den Bruder des Kazykly in der Walachei als Fürsten ein. Nachdem dann Sultan Mehmed die Walachei völlig unterworfen hatte, schickte er zur See Schiffe, und er selbst kam vom Lande und eroberte die Insel Midilü und ihre Festung und nahm den Herrn davon gefangen. Die Eroberung des Walachei und des Gebietes von Midillü war in demselben Jahre; p. 149.

Expediția din 1475 contra Moldovei e explicată în nereușita ei prin oboseala armatei care făcuse asediul la Scutari. «Afară de aceia era o iarnă aspră și oastea nu putea să sufere frigul: a fost bătută și s'a retras.» Urmează luarea Caffei și a Mangupului de Ghedic-Mehmed. Campania din 1476, cu trupe «din toate părțile lumii», duce la lupta de la 4 Rebì-ul-evel. «Oastea lui Cara-bogdan fu bătută și nimicită; Domnul fugi. Sultanul Mehmed împărți țara Domnului Moldovei ca pradă.» Ceva mai departe fără succes e presintată expediția fără succes a lui Alì-beg Mihaloglu «prin Țara-Românească în Ungaria». Iar la 883 al Hegirei «Mihaloglu Alì-beiu, Hasan beg-oglu Isa-beiu și Malcoci-oglu Balì-beg și alți begi merseră cu achingiii prin Țara-Românească. In Ungaria veni pe neașteptate oastea ungurească. Se ajunse la luptă și Isa-beg căzu, și oastea musulmană suferi o înfrângere» [1]. E lupta de la Câmpul Pânii.

[1] [Anno 878.] Süleman Pascha konnte Iskenderijje nicht einehmen. Er brach die Belagerung ab und unternahm einen Feldzug gegen Kara Bogdan (Moldau). Er stiess mit dem (Fürsten von) Kara Bogdan zusammen und kämpfte mit ihm. Das muslimische Heer war schwach, es hatte den Zug gegen Iskenderijje durchgemacht. Ausserdem war es ein harter Winter und das Heer konnte die Kälte nicht vertragen, wurde geschlagen und zog ab. Im Jahre 879 danach verweilte Sultan Mehmed wieder in Stambul, schickte den Gedik Ahmed zur See mit Schiffen aus. Mit vielen tausend Truppen zog er nach Kaffa und Mankub und eroberte sie. Er nahm noch andere Festungen, Länder und Gebiete, und das Heer der Krim und von Descht kam und unterwarf sich. Im Jahre 880 machte Sultan Mehmed wieder einen Zug nach der Moldau. Er sammelte aus allen Teilen der Welt Truppen, traf am 4. des Rebi-ül-evvel mit dem Heere des Kara Bogdan (Moldau) zusammen. Es wurde geschlagen und vernichtet, der Fürst selber entfloh. Sultan Mehmed verteilte das Land des Fürsten der Moldau als Beute, machte einen Winterfeldzug und eroberte und zerstörte die Festung, welche die Ungarn an der Morawa erbaut hatten. Am 5. Ramazan kam er nach Konstantinopel und blieb dort. Im Jahre 881... Darauf zog Ali Beg, der ein Michaloglu ist, durch die Walachei und unternahm einen Streifzug nach Ungarn, hatte aber keinen Erfolg... Im Jahre 883 blieb Sultan Mehmed wieder in Stambul. Der Michaloglu Ali Beg, der Hasan Beg, OglulI sa Beg und der Malkotsch Oglu Bali Beg und andere Bege noch waren mit den Akyndschy durch die Walachei gezogen. In Ungarn kam unvermutet das ungarische Heer. Es kam zum Kampfe und Isa Beg fiel und das muslimische Heer erlitt eine Niederlage; pp. 153-4.

Pentru luarea Chiliei și Cetății-Albe această notiță cu date false: «Sultanul Baiezid plecă din Adrianopol și merse la Cara-Bogdan, cuceri Chilia Miercuri» — data săptămânii e bună — «27 Gemazì-ul achir» — ceia ce dând 9, în loc de 5 Iulie, e greșit —, «și Achermanul la 20 Regeb» — ceia ce ar fi 13 August, în loc de 5 — «cuceri acel Ținut, se duse la Adrianopol și rămase acolo» [1]).

II.

In 1923, d-l Ludwig Forrer publică la Lipsca, drept tesă de doctorat din Zürich, traducerea cronicei lui Rustem-Pașa, cunoscutul Vizir al lui Soliman-cel-Măreț *(Die osmanische Chronik des Rustem-Pascha, Abhandlung . . . der Universität Zürich)* [2]).

E o povestire contemporană, începând cu epoca morții Cuceritorului, în care se află o mulțime de știri, unele dintr'însele nouă. Dăm traducerea românească, adăugind pe cea germană în notă:

«Marșul Sultanului Baiezi dasupra Moldovei și luarea Chiliei și Cetății-Albe.

«S'au trimes corăbii peste Marea Neagră în Dunăre. Baiezid merse peste Adrianopol, unde puse a se începe clădirea moscheii, spre Isaccea, unde la 2 Giumazí-el-tanit (27 Iunie 1484) trecu Dunărea. El luă Chilia după un asediu de douăsprezece zile. In drum către Cetatea-Albă s'au adaus la oaste trupe muntene și, de la Caffa, Menglì-Ghirai Hanul cu Tatarii. Cetatea-Albă a fost ocupată după un asediu de cincisprezece zile la 16 Regeb (9 August). Aceasta s'a întâmplat în anul 889 al Hegirei (începe la 30 Ianuar 1484). Apoi Baiezid se duse la vânătoare la Adrianopoli. Acolo veniră solìi din Egipt, Industan și Ungaria. Apoi Sultanul Baiezid trimese pe beglerbegul Alì-Pașa cu capù-hasechì (soldați ai Porții) la oastea Rumeliei și oaste munteană în Moldova, ai cării apărători n'au putut încercà nicio apărare, așa încât țeara li-a fost prădată și pustiită.

[1]) Er brach von Adrianopel auf und zog nach Kara-Bogdan, eroberte Kilia am Mittwoch, den 27. Dschemazi-ülachyr und Ak-kerman am 20. Redscheb. Er eroberte jenes Gebiet, zog nach Adrianopel und verweilte da; p. 154.

[2]) V. Babinger, *o. c.*, p. 82.

Aceasta a fost în anul 890 al Hegirei (începe la 18 Ianuar 1485). Şi iar au întreprins Mihaloglu, Ischender-beiu şi Malcoci-Oglu o expediţie de pradă în Moldova.»

Ceia ce se dă nou în acest izvor e data precisă a trecerii Dunării: 27 Iunie 1484. Se întăreşte ştirea că Muntenii, ca şi Tatarii, au ajutat la expediţie. Dar e sigur că luarea Chiliei a fost nu la 9, ci la 14 Iulie, iar a Cetăţii-Albe la 5, şi nu la 9 August [1]). Asediul primei cetăţi a durat, apoi, după însăşi scrisoarea Sultanului biruitor, numai *opt* zile [2]).

Să apropiem de această mărturie aceia a unei cronici italiene, până acum neîntrebuinţate, care e cam din aceiaşi vreme.

Anume, la Veneţia, în 1548, se tipăria o cronică veneţiană. «Istoriile lui Marco Guazzo despre toate lucrurile vrednice de amintire în lume, întâmplate pe uscat şi pe apă, care încep *(sic)* cu anul 1509 [3])». După ce cuprinde lucrurile italiene, se ajunge la «Istorii ale lui messer Marco Guazzo, în care se cuprind războaiele lui Mohammed, Impăratul Turcilor, avute timp de cincisprezece ani neconteniţi cu Republica Veneţiei, apoi cu regele Persiei Uzun-Hasan, regele Neapolei, Ferdinand, şi

---

[1]) Marsch Sultan Bajezids nach der Moldau und Eroberung von Kilia und Akkerman. Schiffe wurden über's Schwarze Meer in die Donau geschickt. Bajezid marschierte über Edirne, wo er den Bau der Moscheen *(sic)* beginnen liess, nach Ishaklu, wo am 2. Dschem. II (27 Juni 1484) die Donau überschritten wurde. Er nahm Kilia nach zwölftägigen Belagerung. Auf dem Marsche nach Akkerman, stiessen walachische Truppen und von Kafa her Mengli Girai Chan mit Tataren zum Heere. Akkerman wurde nach fünfzehntägigen Belagerung am 16. Redscheb (9. August) besetzt. Dies geschah im Jahre 889 d. H. (beg. 30 Januar 1484). Darauf begab sich Bajezid zur Jagd nach Edirne; es kamen Gesandtschaften aus Ägypten, Hindustan und Ungarn. Dann schickte Sultan Bajezid den Beglerbeg Ali-Pascha mit Gardetruppen (Kanchagy) dem Rumiliheer und walachische Miliz nach der Moldau, deren Verteidiger keinen Widerstand leisten konnten; worauf ihr Land geplündert und verwüstet wurde. Das war im Jahre 890 d. H. (beg. 18 Januar 1485). Und wiederum unternehmen Michal Oglu, Iskender B. *(sic)* und Makodsch Oglu einen Plünderungszug nach der Moldau.

[2]) V. Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe*, p. 156 şi urm.

[3]) *Ibid.*, p. 158. Cf. alte mărturii turceşti, *ibid.*, p. 159.

asediul Rodului, în ce chip și în ce loc a murit, cu războaiele fiului său Baiezid, făcute contra lui Cara-Bogdan, Voevod al Valahiei, etc.», Veneția, 1545 [1]).

Că e un martur al evenimentelor, se vede și după felul cum se presintă cutare procesiune la Negroponte, de întăiu Maiu, cu «preoții greci și călugării basilitani și Franciscanii și Dominicanii, și la spatele lor era arhiepiscopul de Atena, vicariul Patriarhului, îmbrăcat în odăjdii, și toți canonicii și clerul, cu liturghia solemnă, cu sunet de clopote și cântări în grecește și (talienește» [2]).

Luarea cetăților moldovenești e presintată în acest chip:

«Stette per tre anni continui il Gran-Turco Baiasit senza fare cosa che di memoria degna fusse, poi, accordato con Tartari, fece a Costantinopoli et a Gallipoli metter ad ordine una armata di 300 et 50 vele et grande esercito per terra a desfacere del Carabogdan, Vaivoda della Valachia. Et, venuto con la sua puotenza, guastô tutto il paese, et prese la città di Chigli, et habbe il castello da Mamolaco castellano et traditore della sua patria. Depoi andarono Turchi et Tartari contro la città di Moncastro, grandissimi esserciti, et, sotto patti di salvarli l'havere et la vita loro hauta la terra, ferno il tutto al contrario. Fece il Gran-Turco Baiasit de 500 famiglie di quei cittadini a Costantinopoli condure et disignarli un luogo voto entrs la porta Silveria, ove alcune posere casette si convenero fare et per la povertà in che erano caduti deventarono tutti di mercatanti ch'erano poveri bastaggi.

[1]) *Historie di M. Marco Guazzo di tutte le cose degne di memoria nel mondo, per terra e per acqua successe, quale hanno principio l'anno M.D.IX.*

Historie di messer Marco Guazzo, ove se conteneno la guerre di Mahometto, Imperatore de Turchi, haute per quindeci anni continui con la Signoria di Venetia, poi con il rè di Persia Usun-Cassano, il rè di Napoli, Ferdinando, e l'assedio di Rodi, in che guisa et in che luogo morì, con le guerre di suo figliuolo Baiasit fatte con il Carabogdan Vaivoda della Valacchia, etc.

[2]) Seguiti da preti greci et caloieri di S. Basiglio et i religiosi di S. Francisco e di S. Domenico et alle loro spalle erano l'arcivescovo di Atena, vicario del Patriarca, vestito in pontificale, et tutti i canonici et la chieresia . . . Fu detta una solenne messa con canti in greco et in latino (fol. 3 Vo).

«Il Gran-Turco Baiasit, havendo preso Moncastro et voto de cittadini, ricordandosi della inimicitia paterna col Soldano del Cairo, etc.».

Avem a face cu povestirea evenimentelor din Moreia de secretarul lui Malatesta, povestire cuprinsă și în culegerea lui Sansovino [1]. Se vorbește de trădarea unuia din pârcălabi. Cum am spus și aiurea, *Malamocco* ar putea fi numai Maxim, al cărui nume a fost amestecat cu al lui Ivașco. Se știe de aducerea cu sila la Constantinopol a târgoveților din Cetatea-Albă, dar numai în «Guazzo» se dau precisiuni: cinci sute de familii, așezarea în bordeie lângă poarta Selimbriei (Silivri), căderea în adâncă miserie a bieților desțerați.

In cronica Anonimului sunt povestite pe larg luptele din 1475—6 cu Ștefan-cel-Mare [2]:

«Atunci beglerbegul, eunucul Ali-beg plecă împreună cu oastea Rumeliei și, cu voia Padișahului, cu părți din trupele Palatului, silihdari și spahii, trimese pe achingiii Rumeliei și oastea munteană înainte și se îndreptă contra lui Cara-Bogdan. Cu 30—40.000 de soldați el prădă Cara-Bogdanul. La sfârșitul lui Ramazan se întoarse iarăși la Adrianopol și rămase acolo. In anul 890, la începutul lui Muharem, Sultanul Baiezid petrecea cu strălucire și putere în Stambul. Fratele lui Alì-beg, Ischender-beg, și Malcocioglu Balì-beg porniră cu oastea munteană la

---

[1] *Historia universalle dell'origine, guerre et imperio de Turchi, raccolta da messer Francesco Sansovino*, Veneția, 1654, fol. 286. Cf. *Chilia și Cetatea-Albă*, pp. 161-2.

[2] Darauf zog der Beglerbeg, der Eunuch Ali Beg, mit dem rumelischen Heere und auf Erlaubnis des Padischahs, mit Teilen von den Palasttruppen, Silichdaren und Sipahis aus, schickte die rumelischen Akyndschy und das walachische Heer voraus und zog gegen Kara Bogdan. Mit 30 bis 40.000 Soldaten plünderte er Kara Bogdan. Ende Ramazan kehrte er wieder nach Adrianopel zurück und verblieb dort. Im Jahre 890, Anfang Muharrem, verweilte Sultan Bajezîd mit Glanz und Macht in Stambul. Der Bruder des Ali Beg, Iskender Beg, und der Malkotschoglu Bali Beg zogen mit dem walachischen Heere nach Kara Bogdan und unternahmen einen Streifzug. Zwei bis drei mal hatten sie durch Gottes Güte Erfolg und kehrten mit unendlichem Gelde, Beute und Gefangenen heim; p. 156. Hier kam der Gesandter von Kara Bogdan, der nach abgeschlossenem Frieden wieder abzog; p. 157.

Cara-Bogdan şi întreprinseră o expediţie de pradă. De două, trei ori avură din bunătatea lui Dumnezeu succes şi se întoarseră cu nesfârşiţi bani, pradă şi robi». Apoi: «Aici veni solul de la Cara-Bogdan, care după încheierea păcii, plecă înapoi».

Intorcându-mă la Cronica lui Rustem, iată cum presintă ea expediţia din 1538 a lui Soliman Sultanul contra Moldovei [1]:

[1] «Zug Sultan Suleimans nach der Moldau. Der Woiwode der Moldau, Petri, welcher sonst der Pforte zu gehorchen pflegte, machte mit den Ungläubigen gemeinsame Sache, worauf seine Bestrafung beschlossen wurde. Die Rumili- und Anadolstruppen wurden aufgeboten und Sahib Girai Chan, den Herrn des Landes Descht Kyptschak, ein Ferman geschickt, dass in der Donauebene die Sammlung stattfinde. Süleiman brach dorthin auf, und, als er zu Duna-bunary bei Pravdy anlangte, schickte der Religionsfeind seinen Kapudscha Baechry *(sic)* Ungra b. *(sic)* Tula und erklärte sich zum Gehorsam bereit. Es wurde ihm erklärt dass es nicht statthaft sei den Ungläubigen zu helfen. Der Feind sammelte seine Emire und Grossen, liess an dem schwierigen Übergang Pudschan bei der Gyschschan Graben ausheben und Pfähle einschlagen. Zwei bis drei Meilen weit wurden die Wälder des Berges gefällt. Das wurde Süleiman bekannt. Er unternahm eine Wallfahrt nach Sary-Saltuk Sultan und zog nach dem Hafen Ishatsche. Am 24. Reb. I. 945 (30 Aug. 1538) zogen Jahja P. *(sic)* Oglu mit den Untergebenen des Beglerbeg von Rumili und der Beglerbeg Chosrew P. *(sic)* mit den Rumilitruppen, Mehmed P. *(sic)* mit den Anadoltruppen und Mihal Oglu mit den Akindschis über die Schiffsbrücke; Süleiman selbst folgte und marschierte nach der Ebene Kahve. Auf dem vierten Tagemarsche wurde an dem in Feindeslande gelegene Flusse Pruth gelagert und darauf dieser sowie der Fluss Pudan Suju überschritten und nach der Ebene von As Bazary weitergezogen, wohin Sahib Girai mit 100.000 Tataren kam. Im Divan machte dieser seine Aufwartung. Andern Tags brach Süleiman gegen den Fluss Srt und Brail hinauf. Die Rebellen berieten mit einander und waren im Begriff in Einöden zu fliehen. Jahja P. *(sic)* Oglu Mehmed B. *(sic)* wurde den Feinden nachgeschickt. Süleiman selbst zog am 22. Rebi II (17. September) im Eilmarsch in die Ebene vor Sutschava und nahm es ein. Die Schätze wurden in Besitz genommen. Mehmed B. *(sic)* verfolgte die Feinde drei bis vier Tage weit. Während sich die Unterbefehlshaber (umara-i-kalil) Michu und Logufat unterwarfen, floh der Feind weiter und sein Land wurde verwüstet, wie es die Ungläubigen vom Beginn des Islam an nie erlebt hatten. Da es nicht möglich schien den Feind zu erreichen, kehrte Mehmed B. *(sic)* um. Ein Diwan fand statt, und es wurde beschlossen dass die Breitseite des Landes von Norden nach Süden in die Längseite

«Expediția Sultanului Soliman în Moldova. Voevodul Moldovei, Petre, care altfel se supunea de obiceiu Porții, făcu causă comună cu Necredincioșii, pentru care s'a hotărît să i se dea o pedeapsă. Trupele Rumeliei și Anatoliei au fost chemate și lui Sahib-Ghirai Hanul și domnilor țerii Deșt Chipcic (Crimeia) li s'a trimes firman să se facă adunarea în șesul Dunării. Soliman porni într'acolo și, când sosi la Dunabunari (fântâna Dunării) lângă Pravadi, dușmanul Legii trimese pe Portarul său Hâra (*seinen Kapudschy-a Baschy Ungra*) la Tula și se declară gata de supunere. I s'a arătat că nu se cuvine să ajute pe Necredincioși. Dușmanul își adună emirii și boierii, puse a se săpa șanțuri și a se face palisade la vadul cel greu de pe Jijia (*Gyschschan*) la Botoșani (*Pudschan*). La distanță de două-trei mile s'au tăiat pădurile muntelui. Aceasta i-a adus la cunoștința lui Soliman. El întreprinse un pelerinagiu la Sarâ-Saltâc Sultan [în Babadag] [1]) și apoi se îndreptă spre vadul Isaccei. La 24 Rebí-ul-evel 945 (20 August 1538) trecu Iahia-Pașaoglu cu supușii beglerbegului de Rumelia și beglerbegul Khosrev-Pașa cu trupele Rumeliei, Mehmed-Pașa cu trupele Anatoliei

---

von Osten nach Westen, und es von Pruth bis zur Grenze vor Kilia reichen sollte, seine Küste sollte die Donau erreichen. Das übrige sollte dem Osmanischen Reiche hinzugefügt werden. Östlich der Donau sollten zwei Burgen, Dtschin und Kltschin, erbaut werden; für das westlich vom Strom gelegene Gebiet sollte ein Woiwode ernannt werden. Tschitne, ein Nachkomme des verstorbenen Istefan, wurde dazu bestimmt, und alle Massregeln die dieses Land betraffen, festgesetzt. Sahib Girai wurde entlassen. Am 27. Rebi II wurde das Rückmarsch angetreten, der obererwöhnte Pudschanpass überschritten und über den Pruth mit Hilfe einer Brücke marschiert. Der freigewordene Feind mit seinen zwei Söhnen kämpfte weiter; der Woiwode Ischtne trat ihm entgegen, schlug ihn und schickte seines Sohnes Kopf an Süleiman. An der Donau wurde der Sieg gefeiert und das Heer entlassen. Süleiman kehrte durch die Dobrudscha und über den Balkanpass Tschalyk-Kavak zurück und trat am 16. Tage in Edrine ein, wo er den Winter überjagte.

Pasagiile mi-au fost copiate de d-ra Vasiliu, membră a Școlii Române în Franța V. și părțile din ziarul Sultanului date în anexele la «Istoria» lui Hammer.

[1]) La casabaua Baba (Babadag), la 15 August, după ziarul lui Soliman, în anexele la Hammer.

şi Miha-Oglu cu achingiii pe podul de vase; Soliman însuşi li urmă şi merse, către şesul Kahve [1]). La a patra zi de marş se aşeză lagărul la râul, aflător în ţara duşmanului, Prut [2]) şi apoi se trecu acesta ca şi râul moldovenesc al Jijiei *(Pudan Suju)* şi s'a înaintat până în şesul Iaşului *(As-Bazary)*, unde a venit Sahib-Ghirai cu 100.000 de Tatari. Acesta se presintă în Divan. A doua zi Soliman porni spre râul Siretiu şi «Brail». Rebelii se sfătuiră între ei şi aveau de gând să fugă în pustii [3]). Iahia-Paşa-oglu Mehmed-Paşa a fost trimes după duşmani. Soliman el însuşi plecă la 22 Rebù-ul-tanit (17 Septembre) în grabă mare în şesul Sucevei şi o ocupă [4]). Comorile fură luate în stăpânire. Mehmed-Paşa urmări pe duşman trei-patru zile mai departe. Pe când boierii Mihu şi Logofătul se supuseră, duşmanul fugi mai departe şi ţara i-a fost prădată, cum n'au mai păţit Necredincioşii de la întemeierea Islamului. Nepărându-i-se posibil a-l atinge pe duşman, Mehmed-Paşa se întoarse. Un Divan avu loc, şi s'a hotărît ca lăţimea ţerii de la Nord la Sud şi lungimea de la Răsărit la Apus să ajungă de la Prut până la hotarul Chiliei, iar coasta să atingă Dunărea. Restul să fie adaus Imperiului otoman. La Răsărit de Dunăre să se clădească două cetăţi: Tighina *(Dtschin)* şi «Kltschin». Pentru ţinutul aşezat la Apus de râu să se numească un Voevod. Ştefan *(Tschtne*: Iştvan), un coborîtor al răposatului Ştefan *(Istefan)*, a fost hotărît pentru aceasta şi s'a urmat cu toate măsurile care priviau această ţară. Lui Sahib-Ghirai i se dete drumul. La 27 Rebì-ul-tanit s'a pornit retragerea, s'a trecut pe la vadul acela al Botoşanilor şi peste Prut pe un pod. Duşmanul, liberat, cu cei doi fii ai săi,

---

[1]) După ziar, la 20 Soliman e la Cataloiu, la 21 trece la Isaccea oastea, Sultanul la 26 numai.

[2]) Prin Mehvebasi şi «lacul galben» la 31 la Fălciiu (ziarul).

[3]) La 4 Septembre, satul Sepan, la 5 satul Deghirmenlì, la 6 Budanghioli, la 7 localitatea Curielgì, la 8 podul Jijiei, la 9 Iaşi (ziarul).

[4]) Ziarul notează: 10, Voivoda binari («binaua lui Vodă»), «Fermus-baghi», la 12 satul «Chirmenus», la 13 «o mănăstire veche», la 14 Oroşen, la 15 Suceava, la 22 Iandoşia, la 23 Agoşan, la 24 Ispin, toate neinteligibile. — Aici se opreşte ziarul. Cronica noastră-l suplineşte.

s'a luptat și mai departe; Voevodul Ștefan *(Tschtne)* i-a ieșit împotrivă, l-a bătut și a trimes capul fiului său (!) lui Soliman. La Dunăre s'a făcut serbare de biruință și s'a dat drumul oștii. Soliman s'a întors prin Dobrogea și peste pasul Balcanilor, Cialâc-Cavac, și a ajuns a șaisprezecea zi la Adrianopol, unde a petrecut iarna cu vânători.

In povestire chiar, plină de știri nouă, am făcut identificările, afară de două devenite imposibile printr'o rea transmitere a manuscrisului [1]).

Babinger pomenește de altfel *o întreagă cronică turcească despre expediția moldovenească a lui Soliman*. A o copià și traduce e o neapărată nevoie.

E opera lui Nasuh Matreccì, fiul lui Abdullah, autor și al unei Istorii a Imperiului de la 1520 pănă la 1547, al unei traduceri a operei lui Tabarì și al unei a treia lucrări, *Fethnamè-i Cara-Bogdan*, care se păstrează în Erivan-chioșc din Constantinopol, unde trebuie să ne adresăm [2]). Să se adauge partea din Feridùn, tipărit la Constantinopol, în 1774—5, *Münșaat es-selatin*, p. 602 și urm., care cuprinde ziarul expediției din 1538.

* * *

O conclusie se desface din acest studiu. *Trebuie să avem și noi, stând la un loc, tot ce ne privește în cronicile Osmanilor.* Dar pentru aceasta *ni trebuie orientaliști.* Nu e o rușine că pănă azi n'avem niciunul?

---

[1]) Ca un exemplu de cum se știu lucrurile de la noi, iată cum identifică tânărul autor după «Herr dr. L. Weisz in Zürich» (p. 206): «Borcsa Ebene, Ventila Ungura. Tudschan ist Furcen zwischen Focsani und Tecuciu an der Einmündung der Susita in den Sereth. Mit dem S. 98 genannten Pudan-Fluss ist der Puteni gemeint. Brail ist nicht Braila, sondern Bârladu».

[2]) Babinger, *o. c.*, pp. 66-7, no. 50.